

A MONDÓKÁK FUNKCIÓ SZERINTI CSOPORTOSÍTÁSA

Szövegeinket az azonos célú és azonos tartalmú mondókák csoportosítása alapján rendszereztük. Ennélfogva a mondókacsoport neve is a mondókák funkciójából következik. Az egy-egy csoportra jellemzők leírása, ismertetése után felsoroljuk a csoporthoz tartozó mondókák címét¹¹, utána pedig kerek zárójelben () a gyűjtés helyének magyar, illetve szerbhorvát nevét. Ezt követi a gyűjtés éve, majd pedig a mondókás nevének kezdőbetűi. Amelyik szöveget többen ismerik, amögül elhagytuk a mondókás nevét¹². Mivel elég sok mondókánk népi játékból szakadt ki, más népköltészeti terméknek mondókává átalakult változata, és szerves része a magyar népi mondókaanyagának, szövegeinket összevetettük a Magyar Népzene Tára I. kötetének anyagával, azaz a Gyermekjátékok minden egyes játékával. Szögletes zárójelben [] „Gy” jelöléssel azokat a mondókákat láttuk el, amelyek a Gyermekjátékok c. kötetben valamelyik játékkal összevethetők. Ha teljesen azonos szövegről vagy nagyon hasonlóról van szó, a Magyar Népzene Tárában szereplő szám áll a mondókánk mellett, ha viszont egyazon típusúak, de a vajdasági szöveg nagyon eltér a Magyar Népzene Tárában levőtől, akkor „x”-szel jelöljük meg gyűjtésünket. A jellegzetes mozdulatokkal járó népi mondókáknál kitérünk e mozdulatok leírására is.

I. TALÁLÓS VERSIKÉK

Rendszerint az idősebb gyerekek vagy a felnőttek mondják fel a kisebbeknek. Ezek a versikék a kérdéses tárgyat vagy személyt és jellemző tulajdonságaikat, cselekedeteiket írják le. Ennek alapján kell megtalálni a helyes választ. A felmondók olykor ismeretlen szavakat, számokat is a versbe „szúrnak”, hogy megnehezítsék a feladatot, illetve érdekesebbé tegyék a mondóka tartalmát és hangzását. Rendszerint a választ is a kérdező adja meg.

1. Nekem is van, neked is (Kishegyes-Mali Idoš, 1970)
van
2. Kint is van (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
3. Kint is kukucsí (Szabadka – Subotica, 1968)
4. Földet füstöl (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
5. Hegyen hó (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
6. Elöl megyen fényeske (Szabadka – Subotica, 1968,
H. E.)
7. Zöld istállóban (Szabadka – Subotica, 1964,
M. T.)
8. Felültem a zörgedire (Tornyos – Tornjoš, 1972)
9. Fajankó ment Piripótyra (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)

II. HINTÁZTATÓK ÉS RINGATÓK

A kicsinyek ringatása, illetve hintáztatása közben szokás mondani őket. Mivel a kicsit bölcsőben ringatják, a mon-

dóka ritmusa ennek mozgását, ringását igyekszik visszaadni. A hintáztatás többféleképpen is folyhat, néha a hintán való lendületes mozgást is mondóka kíséri. A szöveget a tartalmának megfelelően mondhatja a hintázó vagy a hintáztató. Előfordul az is, hogy egyszerre többen felmondják, és ezzel is serkentik, ütemesebbé teszik a mozgást.

10. Széna, villa, vaslapát (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)
11. Ring a baba, ring (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
12. Hinta, Kata, hinta (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)

Vagy a hintán való hintáztatás alkalmával mondják, vagy ha valaki fölemeli és a magasba lendítgeti a gyermeket. A mondóka utolsó sorához érve, a gyermeket a lehető legmagasabbra emeli, és a hangját is felerősíti.

13. Hinta-palinta I. (Mohol – Mol, 1973) [Gy.: 8., 75x., 140x., 224., 225x., 226x., 227x., 229x., 306x., 450x., 485x., 486x., 487x., 488x., 489x., 521x., 534x., 525x., 526x., 527x., 528x., 529x., 535x., 536x., 537x., 538x., 541x., 542x., 543x., 544x., 545x., 548x., 549x., 557x., 558x., 579x., 581x., 582x., 583x., 584x., 682x., 805x., 912x., 914x., 967x., 968x., 1116x., 1121x.]

A kisgyermeket az idősebb az ölébe véve jobbra-balra hintáztatja. Ha a közelben mások is vannak, azok is vele mondják a szöveget. A férfiak inkább a lábfejükre ültetik a gyermeket, úgy hintáztatják.

14. Hinta-palinta II. (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.) [Gy: 8., 75x., 306x., 450x.]

Az utolsó soroknál rendszerint egészen a földig leengedik a gyermeket, de tovább fogják.

15. Cicamaca, melyik szemed fáj? (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)

Három gyermek közül ketten szemben állva fogják egymás kezét, hogy közrefogják és hintáztassák a harmadikat. A kérdéseket a hintáztatók, a feleleteket pedig a hintázó mondja.

III. ÁLLATOK BESZÉDE

Rendszerint az állatok hangjait idézik, némelyek azonban egy-egy állat tulajdonságát is bemutatják. A sok hangutánzó szó, a sok hangismétlés nemcsak szemléltessé, hanem játékosná is teszi őket. Kellemes hangzásuk nagyon tetszik a gyermekeknek, könnyen eltanulják a szöveget, a hangutánzást.

16. A sárgarigó beszéde (Piros – Rumenka, 1972, Sz. J.)
17. A kis pulyka beszéde (Piros – Rumenka, 1972, Sz. J.)
18. Tyúkanyó beszéde (Piros – Rumenka, 1972, Sz. J.)
19. Bodri kutya beszéde (Kishegyes – Mali Idoš, 1973, D. I.)
20. A liba beszéde (Piros – Rumenka, 1972, Sz. J.)
21. A darázs figyelmeztetése (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
22. A kismacska és az anyja párbeszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
23. A hangyák beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)

24. Az ökör könyörgése (Piros – Rumenka, 1972, Sz. J.)
25. A macska beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
26. A szőriszarka csörgése (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
27. A sündisznó beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
28. A kakas csalogatója (Piros-Rumenka, 1974, Sz. J.)
29. A kisvarjú beszéde (Gombos – Bogojevo, 1971) [Gy: 89x.]
30. A varjúfiú beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
31. A varjak beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
32. Az öreg varjú beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
33. A vakondokok beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
34. A békák beszéde (Piros – Rumenka, 1972, Sz. J.)
35. A kacsák beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
36. Az egér beszéde (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
37. A fecskék búcsúzása (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
38. A csibék veszekedése (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
39. A kiscsibék civakodása (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)

40. A rókák veszekedése (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
41. A pórul járt róka (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)

IV. TÁRGYAK BESZÉDE

A körülöttünk levő tárgyak különféle hangokat hallatnak. Egy-egy hang számtalanszor megismétlődik, egy-egy szó számtalanszor elhangzik, hogy minél jobban érzékeltesse a tárgynak, illetve fogalomnak a jellemző hangját. A párbeszéddek valamivel kötöttebbek, mint az állatok beszédét idéző versikékben, ezért gyakran egymásnak adva a szót, közösen mondják fel a kicsinyeknek, hogy még szemléletesebbé, még érdekesebbé tegyék a szóban forgó tárgyat, fogalmat.

42. A szita beszéde (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
43. A falióra beszéde (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
44. A zsebóra beszéde (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
45. A fűrész beszéde (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
46. A rántás figyelmeztetése (Piros – Rumenka, 1972,
Sz. J.)
47. A kubikostalicska
beszéde (Piros – Rumenka, 1972,
Sz. J.)
48. A harangok beszéde (Szabadka – Subotica, 1974,
M. T.)

V. KIOLVASÓK

A legtöbb népi játék kiolvasó mondókával kezdődik. A mondóka és a vele járó mozdulatok tulajdonképpen a játék kezdetét jelzik. Egy-egy ilyen versike arra szolgál, hogy a játszani készülő csoportból – kieséses rendszer alapján – egyenként elkülönítse a játékosokat, és az utoljára maradtokra feladatot bizzon, vagy pedig előszöri felmondása után nyomban kijelöljön egy fiút vagy leányt a meghatározott szerepre. Rendszerint a *fogócska*, *humócska*, *szembekötősdí* nevű játék kezdődik kiolvasóval, mert e játékok során egy-egy játékos a többivel szemben ellentétes feladatot teljesít, nehezebb szerepet kap. A kiolvasó mondókát az úgynevezett *kiolvasó* vagy *mondókás* mondja fel (a hosszabb szavakból álló szövegeket szótagolva). Az elkülönített játékos a *kiolvasott* vagy *kiesett*, a feladatra kijelölt pedig a *fogó*, a *cica*, a *macska* vagy a *humó*.

A játékosok mindig valamilyen mértani alakban helyezkednek el, akár egy sorban, akár körben, ellipszis formában vagy félkörben. A főhelyre, azaz a középpontba a mondókás áll, hogy mindannyian lássák és hallják. A játékosok kezüket, öklüket előrenyújtják, hogy a kiolvasó minden méretegységre – egy-egy negyedre – sorra megérinthesse őket, önmagáét is beleszámítva. Néhol az a játékszabály járja, hogy a mondókásnak a játékos keze helyett az állát kell megérintenie. A feladatot az kapja, vagy az esik ki, akinek kezére, öklére az utolsó szótag jut. Ilyenkor a mondókás fölemeli a hangját, hogy jelezze a „veszélyt”, figyelmeztesse a játékost.

49. Itt ültettem egy szem (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
borsót

50. Kis sámli, nagy sámli (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
51. Kidobolták Hegyesen (Kishegyes – Mali Idoš, 1964)
52. Kiskertemben rózsák
nyílnak (Mohol – Mol, 1973)
53. Litty-lotty, lifityom (Gombos – Bogojevo, 1971)
54. Két kis ürge szaladgál (Budiszava – Budisava, 1973)
55. Bíró Matyi mit talált? (Kishegyes – Mali Idoš, 1964)
56. Ég, föld összeér (Tornyos – Tornjoš, 1972)
57. Kék kötő, pántlika (Gombos – Bogojevo, 1971)
58. Reggeli málé (Oromhegyes – Senčanski
Trešnjevac, 1972)
59. Dunán innen, Tiszán túl (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
60. Cselebuki, lebuki (Oromhegyes – Senčanski
Trešnjevac, 1972)
61. Tír-túr, tara-bara (Mohol – Mol, 1973)
62. Elment apám a csiz-
mában (Péterréve – Bačko Petrovo
Selo, 1971)
63. Elment apán: a
vásárra (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
64. Elmentem: én az erdőbe (Ürményháza – Jermenovci,
(I.) 1972)
65. Arany csizmám,
sarkantyú (Orom, 1972)
66. Ángyomasszony
kiskertjében (Orom, 1972)
67. Sárgarépa,
petrezselyem (Hertelendyfalva – Vojlovica,
1971)
68. Temerinben volt egy
bolt (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
69. Ángyomasszony
kását főzött (Tornyos – Tornjoš, 1972)

Ennél a kiolvasó mondókánál annak a játékosnak, amelyikre az utolsó szótag jut, felelnie kell a mondókás kérdésére. Megmondja, milyen színű volt a kötény, s ha rajta is van ilyen színű ruhadarab, akkor kiállhat.

70. Mikor mentem (Gombos – Bogojevo, 1971)
Másországba
71. Egyedem-begyedem, (Gunaras – Gunaroš, 1971)
sarkantyú
72. Egyedem-begyedem, (Oromhegyes – Senčanski
dínom-dánom Trešnjevac, 1972)
73. Árkot ugrott a cigány (Gombos – Bogojevo, 1971)
74. Három hentes bolhát (Kishegyes – Mali Idoš, 1964)
vágott
75. Egy tuskó (Péterréve – Bačko Petrovo
Selo, 1971)
76. Egy tábla búza (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
77. Egy, kettő, három (Oromhegyes – Senčanski
(I.) Trešnjevac, 1972)
78. Egy, kettő, három (Oromhegyes – Senčanski
(II.) Trešnjevac, 1972)
79. Egy, kettő, három, (Gombos – Bogojevo, 1971)
négy, öt
80. Egenye-begenye (Kishegyes – Mali Idoš, 1964)
81. Száll a szarka (Mohol – Mol, 1973)
82. Apám vett házat (Budiszava – Budisava, 1973)
83. Egy üveg alma (Tornyos – Tornjoš, 1972)
84. Án-tán, tó (Szabadka – Subotica, 1971)
85. Marcka utca ki van (Kishegyes – Mali Idoš, 1964)
rakva
86. Ákombákom, szalma- (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
zsákom

VI. UGRÁLTATÓK

Közel állnak a táncmondókákhoz, de egyszerűbbek, mert csak ugráláshoz kellenek. Két-három gyerek összekapaszkodik és ugrándozó lépésekben haladnak előre. Mondókájuk rendszerint ugrásra, ugrálásra felszólító szóval („hopp!”) végződik, s a gyermekek ilyenkor nagyot ugranak. Néha megállnak pihenni, hogy azután újrakezdhessék a játékot. A mondóka ritmusa a lépések, a szökkenések ritmusát követi, s pattogós, ütemes. Könnyen ejthető szavakból, felsorolásokból áll, nem hosszú szöveg, nehogy kifárasssa a gyermekeket.

87. Zsip-zsup, kenderzsup (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
[Gy: 304.]
88. Anna-Banna (Budiszava – Budisava, 1973)
89. Hull a borsó (Orom, 1972)
90. Vilivári, Hentesvári (Orom, 1972)
91. Kert alatt kint a gacsi (Orom, 1972) [Gy.: 739.]
92. Répa, retek, kukorica (Szaján – Sajan, 1972)
93. Fut a rózsa (Budiszava – Budisava, 1973)
94. Ám-tám, titijom (Ürményháza – Jermenovci, 1972)
95. Erre, kakas, arra, tyúk (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
96. Erre, kakas, erre, tyúk (Gombos – Bogojevo, 1971)
97. Elvesztettem páromat (Tornyos – Tornjoš, 1972)
[Gy: 468., 469., 472., 473.,
474., 475., 476., 477.]
98. Húzd, húzd magadat (Orom, 1972)
99. Városkaró, didella,
vasvilla (Oromhegyes – Senčanski
Trešnjevac, 1972)

100. A kállói szőlőben (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972) [Gy.: 23x., 457x., 679x.]
101. Ha én madár volnék (Gombos – Bogojevo, 1971)
102. Ádám, Éva felmentek a hegyre (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972)
103. Új a csizmám, most vették (Gombos – Bogojevo, 1971) [Gy: 268x., 285x., 286x., 1029x.]
104. Mély kútba tekintettem (Mohol – Mol, 1973) [Gy: 50., 67., 89x., 100x., 101x., 137x., 138x., 310x., 348x., 463x., 464x., 676x., 962x.]
105. Levendula ágastul (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972)
106. Ecc-pecc, kimehetsz (Szaján – Sajan, 1972)
107. Ha a kakas megtudja (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972)

VII. SERKENTŐK

Felnőttek és gyermekek egyaránt mondják ezeket a szövegeket. Ha a gyermek nehezen mozdul a parancsszóra, vagy sürgősen el kell végeznie valamit, ilyen mondókával serkentik a szülei, nagyszülei. A gyermekek maguk között akkor mondják, ha üldögélnek, unatkoznak. Rendszerint egyikük szokta gyorsan és jó hangosan elmondani a versikét, és az utolsó szónál vagy mindannyian szétszaladnak, vagy pedig a már előre kijelölt társuk fut el. A serkentő szó mindegyik mondókában megtalálható, általában a végén áll, s a mondókát is itt kell a leggyorsabban mondani, hadarni.

108. Sárgarépa, repce (Martonos – Martonoš, 1973)
 109. Ég a rőzse (Gombos – Bogojevo, 1971)
 110. Kis erdőben, nagy (Csantavér – Čantavir, 1972)
 kendőben
 111. Öregapám tanított (Martonos – Martonoš, 1973)

VIII. GUGGÓCSKÁK

Az ugráltató mondókákra és a táncmondókákra hasonlítanak. A játékhoz legalább két gyerek kell, de rendszerint jóval többen vannak. Egymás kezét fogva kört alkotnak, és körbe-körbe járnak, keringenek mindaddig, amíg el nem hangzik a guggolásra, csücsülésre felszólító kifejezés („guggócska”, „csüccs” stb.). A felszólításra mindannyian leguggolnak. Más esetekben nem kört, hanem láncot alkotva vagy szétszóródva haladnak futólépésben a szövegmondás közben. Kezüket ilyenkor keresztbe is fonhatják. Az ilyen alakzat nélküli szökdécseles, gyors lépkedés közben rendszerint a rövidebb mondóka hangzik el. A szöveg követi a lépés, a szökdécseles ütemét, csak a guggolásnál nyúlik meg, és itt felemelkedik a gyermekek hangja is. Az egyszerűbb gyermekjátékok közé sorolhatjuk.

112. Ég a gyertya, ég (Szabadka – Subotica, 1968, H. E.) [Gy.: 148., 411., 412x., 413x., 414x., 415x., 416x., 917x.]
 113. Gombolyag cérna, (Gombos – Bogojevo, 1971)
 fagyúgyertya [Gy: 280., 281.]

114. Mit játsszunk,
lányok? (I.) (Piros – Rumenka, 1974.
(Sz. J.) [Gy: 207x., 208x.,
209x., 211x., 1157x.]
115. Mit játsszunk,
lányok? (II.) (Gombos – Bogojevo, 1971)
[Gy: 207., 208., 209., 211.,
1157x.]
116. Recse, recse, pogácsa (Tornyos – Tornjoš, 1972)
117. Forom, forom,
Pistika (Tornyos – Tornjoš, 1972)
[Gy: 10x.]
118. Dombon törik a diót (Gombos – Bogojevo 1971)
[Gy: 1138., 1139., 1140.,
1141., 1142., 1143., 1144.]
119. Csicseri borsó kis
korsó (Tornyos – Tornjoš, 1972)
[Gy: 622x.]
120. Elen-pelen, csík (Kúla – Kula, 1971)
121. Staj, staj, staluska (Kishegyes – Mali Idoš, 1974)
[Gy: 12b., 415x.]
122. Hej, polena, polena (Oromhegyes – Sencanski
Trešnjevac, 1972)
[Gy: 280x., 281x.]

IX. TÁNCDONDÓKÁK

A felnőttek is, a gyermekek is egyaránt kedvelik e mondókákat, s vagy mindnyájan, vagy pedig csak egyikük mondja a szöveget. Leginkább körbe állnak, s egymás kezét fogva forognak. Ha a mondókában táncszó is van, elhangzáskor meggyorsítják a forgást, esetleg dobbantanak, dobognak is. Sokszor csak a gyermekek táncolnak, s a felnőttek csak mondják a mondókát. Ha a versikében kiállításra, kifordulásra felszólító szó vagy sor

van, ezt lassabban mondják, és mozgásukat, forgásukat is lelassítják. Előfordul az is, hogy csak ketten forognak, ráncolnak. Egy-egy ilyen mondóka párbeszédre is épülhet. Ilyenkor az egyik csoport kérdez, a másik felel, ha pedig az egész szöveget egy valaki mondja, akkor változtat a hangján. Általában a mondókát hangosabban skandálják, hogy mindannyian hallhassák, s hozzáidomíthassák lépteiket, forgásukat, a kiállást, a kifordulást. E tekintetben ez a mondókatípus is nagyon emlékeztet a népi gyermekjátékokra.

123. Bibici Panna (Mohol – Mol, 1973)
124. Ispiláng, ispiláng (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972) [Gy: 39x., 66x., 98x., 326x., 695x., 697x., 698x., 700x., 701x., 702x., 703x., 704x., 705x., 706x., 707x., 708x., 709x., 710x.]
125. Egy szege, két szege (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.) [Gy: 459x., 460x., 550x., 551x., 552x., 553x., 614x.]
126. Áj, de kutya kedvem van (Budiszava – Budisava, 1971)
127. Azért varrták a csizmát (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.) [Gy: 542x.]
128. Zöld paradicsom, lilium (Orom, 1972) [Gy: 454x., 455x., 456x., 457x.]
129. Pesten jártam iskolába (Martonos – Martonoš, 1973)
130. Elment az én kis-kutyám Szanádra, Szanádra (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972)

131. Járd ki, lábam, járd ki (Piros – Rumenka, 1972,
most Sz. J.)
132. Ég a gyertya, ha (Tornyos – Tornjoš, 1972)
meggyújtják [Gy: 146x., 184x., 185x.,
189x., 196x., 197x., 198x.,
199x., 235x., 242x., 358x.,
539x., 557x., 568x., 589x.,
646x., 672x., 776x., 777x.,
778x., 823x., 899x., 900x.,
901x., 906x., 919x., 920x.,
936x., 971x., 984x., 1122x.]
133. Hej, gerenda,
gerenda (Péterréve – Bačko Petrovo
Selo, 1971) [Gy: 69., 70.,
711x., 712x.,]
134. Lánc, lánc, tenger, lánc (Tornyos – Tornjoš, 1972)
135. Akármilyen füstös (Mohol – Mol, 1973) [Gy:
tőke 542x.]
136. Badacsonyi szőlő-
hegyen (Oromhegyes-Sencanski
Trešnjevac, 1972) [Gy: 23.,
109x., 413x., 930x., 931x.]
137. Most jöttem Bécsből (Oromhegyes – Sencanski
Trešnjevac, 1972) [Gy: 46x.,
85x., 140x., 204x., 205x.,
206x., 301x., 335x., 534x.,
1092x., 1098x.]
138. Lányok ülnek a
toronyban (Piros – Rumenka, Sz. J.)
[Gy: 46x., 85x., 139x.,
140x., 204x., 205x., 206x.,
301x., 335x., 534x., 680x.,
888x., 907x., 1014x.,
1106x., 1092x., 1098x.]

139. Ezt ölelem, ezt szeretem (Orom, 1972) [Gy: 102x., 291x., 674x.]
140. Ez a kislány úgy jó volna (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.)
141. Ki fölköti kardját (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972) [Gy: 216x. 296x.]
142. Téli Maca, téli Maca (Orom, 1972)
143. Esik eső karikára (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.)
144. Gyere, Kata, táncolni, táncolni (Székelykeve – Skorenovac, 1971)

X. TRÉFÁS MONDÓKÁK, MONDÓKAMESÉK

Egyaránt közkedveltek a felnőttek és a gyermekek körében. Rendszerint akkor mondják fel őket, ha a gyermekek meséért könyörögnek, és az idősebb testvérnek, a szülőnek vagy a nagyszülőnek nincs ideje, nincs kedve hosszabb mese elmondásához. Szövegük lehet hosszabb is, rövidebb is, és a sorvégi rímek összecsengése is különböző típusú. Vagy a bennük elmondott esemény által válnak tréfás mondókává, vagy pedig a szavak összevisszasága, rendszertelensége, illetve a furcsa, különleges kifejezések alkalmazása teszi őket ilyenné. Tartalmazhatnak hazugságot is, ellentétekre felépített szókapcsolatokat vagy következtetést, de megtörténik az is, hogy vég nélkül lehet őket mondani, sohasem fejeződnek be. Amellett, hogy szórakoztatnak, sok tanulságot, igazságot, bölcsességet tartalmaznak, elgondolkoztatják a gyermekeket. Egyes szövegekre jellemző a fokozatos felépítés, a gondolatok lán-

szerű egymásutánja, az események lépcsőzetes kibontakozása. Egyes sorok vagy egyes szakaszok meg is ismétlődhetnek.

145. Egyedem-begyedem, kis begyem (Hertelendyfalva – Vojlovica, 1972)
146. Fő a kása (Mohol – Mol, 1973)
147. Mese, mese, nagy kakas (Bácskertes – Kupusina, 1974)
148. Somogyi, Vasagyi (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)
149. Jákobnak volt hat fia (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
150. Eltörött a Kati lába (Mohol – Mol, 1973)
151. Mese, mese, mátká (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
152. Egyszer volt, hol nem volt (Tornyos – Tornjoš, 1972)
153. Mészáros Mátyás (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)
154. Egyedem-begyedem, kék kendőben (Gombos – Bogojevo, 1971)
155. Ádám, Éva (Péterréve – Bačko Petrovo Selo, 1971)
156. Kútágásra szállt a a szarka (Gombos – Bogojevo, 1971)
157. Ha úgy volna zsirom (Gombos – Bogojevo, 1971)
158. Egyedem-begyedem, hajdú, pásztor (Csantavér – Čantavir, 1972)
159. Csitt-csatt, csörög a kocsi (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)

160. Nagy kerek erdőben (Csantavér – Čantavir, 1972) [Gy: 240., 320x.]
161. Sajdáné, Bodzáné (Csantavér – Čantavir, 1972)
162. Turcsi Panna megy a kútra (Gombos – Bogojevo, 1971)
163. Keringeli borsó (Tornyos – Tornjoš, 1972) [Gy: 356.]
164. Széna, szalma, szét van szórva (Gombos – Bogojevo, 1971)
165. Csett, Pápára, Pillangóra (Tornyos – Tornjoš, 1972)
166. Elmentem én az erdőbe (II.) (Gombos – Bogojevo, 1971)
167. Madarak voltunk Bükkönyben (Hertelendyfalva – Vojlovica, 1972)
168. Egyszer volt egy teve (Budiszava – Budisava, 1973)
169. Akának-bakának (Mohol – Mol, 1973)
170. Egyedem-begyedem, fakakas (Szabadka – Subotica, 1971)
171. Felmászott a nyúl a fára (Hertelendyfalva – Vojlovica, 1972)
172. Döm, döm, paprika (Mohol – Mol, 1973)
173. Ángyom süttött rétest (Orom, 1972) [Gy: 247.]
174. Elszaladt a kemence (Tornyos – Tornjoš, 1972) [Gy: 902x.]
175. Egyszer volt egy ember (Tornyos – Tornjoš, 1972)
176. Lementem én a pincébe (Gombos – Bogojevo, 1971) [Gy: 33x., 465x., 623x., 624x.]

177. Fáj a kutyámnak a farka (Tornyos – Tornjoš, 1972)
178. Elment apám szénát vágni (Gombos – Bogojevo, 1971)
179. Ödöm-bödöm, öt mázsára (Kúla – Kula, 1971)
180. Kimentem én a szőlőbe (Csantavér – Čantavir, 1972) [Gy.: 33., 465.]
181. Újvidéki piacon (Mohol – Mol, 1973) [Gy. 502x., 504x., 505x., 506x., 507x., 522x., 588x., 746x.]
182. Két kis madár ül a fán (Kishegyes – Mali Idoš, 1964)
183. Pad alatt, pad alatt (Mohol – Mol, 1973)
184. Ábécédé, macska prédcé (Mohol – Mol, 1973)
185. Egyben, meggyben, keszkenőben (Szaján – Sajan, 1972)
186. Pattanj, Péter, pattanj, Pál (Mohol – Mol, 1973) [Gy: 872x.]
187. Esik az eső (Tornyos – Tornjoš, 1972) [Gy: 212x., 330x., 772x.]
188. Répa, retek, mogyoró (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.)
189. Ábécédé, borjúláb (Tornyos – Tornjoš, 1972)
190. Cibere Balázs, csip-csup (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.)
191. Ám-tám, tebe, tó (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.)
192. Egyszer voltam nálatok (Székelykeve – Skorenovac, 1971)

193. Pad alatt, pad alatt
egy kis ház (Csantavér – Čantavir,
1972)
194. Tüle, tülsz, mit
fütyülsz (Gombos – Bogojevo,
1971, D. A.)
195. Csim-csam, csim-
csam, csemete (Gombos – Bogojevo,
1971, D. A.)
196. Öregapó a polyvásban (Gombos – Bogojevo,
1971, D. A.)
197. Volt egyszer egy
szarvas (Péterréve – Bačko Pet-
rovo Selo, 1971)
198. Háztetőn áll egy rigó (Tornyos – Tornjoš, 1972)
199. Volt egy Lipót (Mohol – Mol, 1973)
200. Kisegér megette a
muhart (Gombos – Bogojevo,
1971)
201. Keverem a kását (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)
202. Egy, kettő, három,
négy (I.) (Mohol – Mol, 1973)
203. Egyszer volt egy
koldus (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)

XI. CSÚFOLÓK ÉS JÁTÉKSERKENTŐK

A *fogócska* vagy *zavarócska* nevű közismert játék közben hallhatjuk e mondókákat. A *fogót*, a *zavarót*, a *macskát*, a *cicát* csúfolják vele, ha leáll pihenni. A játékban többen is részt vesznek, de a szöveget rendszerint csak egy mondja, kiabálja. Ha a játékosok a már előbb pihenésre kijelölt *báz*-ban, *vár*-ban csücsülnek, a fogó is mondókával úzi ki őket innen, hogy a játék le ne álljon.

204. Fogó, fogó, ropogó	(Szabadka – Subotica, 1968, H. E.)
205. Ilyen fogó mellett	(Szabadka – Subotica, 1972)
206. Egér, egér, ki a várból	(Kúla – Kula, 1971)
207. Süt a Nap, süt a Nap	(Tornyos – Tornjoš, 1972)
208. Egy, kettő, három (III.)	(Martonos – Martonoš, 1973)
209. Ki, kutya, házamból	(Szabadka – Subotica, 1968)
210. Ha jó macska volna	(Szaján – Sajan, 1972) [Gy: 773.]
211. Sárga lábú kiskakas	(Mohol – Mol, 1973)
212. Erre csörög a dió	(Orom, 1972)
213. Az erdőben egy szálfá	(Péterréve – Bačko Petrovo Selo, 1971)
214. Ha én cica volnék	(Orom, 1972) [Gy: 239x.]

XII. ÁLLATMONDÓKÁK – HÍVOGATÓK, RIASZTÓK, CSÚFOLÓK

A kedveltebb, a kedvesebb állatokat csalogatják velük, a csúnyábbakat, a vadabbakat viszont csúfolják, üzik. Mindegyikhez más és más mozgás fűződik. Ha párbeszéd is van a szövegben, akkor vagy a felmondó változtatja meg hangját, vagy pedig bekapcsolódik társa, és ketten mondják a versikét. Mindig hangosan, szinte kiabálva kell mondanivaló, különösen a kergetőket, hogy az állatok meghallják.

215. Bika, bika, bölöm- (Szabadka – Subotica,
bika 1968. H. F.) [Gy: 768]
216. Pinty-ponty, kis (Gombos – Bogojevo,
poronty 1971)
217. Fecskét látok (Piros – Rumenka, 1972)
[Gy: 41.]

Amikor az első tavaszi fecskét látják a gyermekek, megállnak, tekintetükkel követik röptét, és többször egymás után elmondják ezt a mondókát, hogy ne legyenek szepölősek.

218. Héja, héja vaslapát (Orom, 1972)

Ha héja kering az udvar felett vagy a legelőn a libák felett, beszegető mozdulatokkal kiabálják felé a mondókát, többször is egymás után, amíg a ragadozó el nem tűnik.

219. Sárgaföldes gödörbe' (Oromhegyes – Sencanski
Trešnjevac, 1972)

Úrgeöntés közben mondják ezt a versikét, vagy pedig ha szaladó ürögét látnak a mezőn.

220. Szebb a páva, mint (Péterréve – Bačko Pet-
a pulyka rovo Selo, 1971)

Ha ingerelni akarják a pulykát, megállnak előtte, és ezt a szöveget kiabálják. Gyakran utánozzák mellé a pulyka hangját is. Mindaddig mondogatják, míg a pulyka fel nem borzolja a tollát.

221. Szállj el, szállj el (Tornyos – Tornjoš,
1972) [Gy: 58., 65., 249.,
312.]

Ha katicabogarat találnak, a tenyerükre teszik, föléhajolnak és lassan mondják a szöveget mindaddig, míg a bogárka lei nem terjeszti szárnyát, hogy elrepüljön.

222. Csigabiga, gyere ki (Gombos – Bogojevo,
1971) [Gy: 27., 28., 58.,
82., 114x., 115x., 249.,
250., 313., 314.]

Amikor a gyermekek csigát találnak, felveszik vagy letelepednek mellé, és addig mondogatják a versikét, míg a csiga ki nem húzza a házából.

223. Héjakergető (Orom, 1972.) [Gy: 132.]

224. Böregér, böregér (Gombos – Bogojevo, 1971) [Gy: 95.]

Estejéle, ha szálló denevért látnak a gyermekek, megállnak, felemelik kezüket, és mondogatják a versikét, nehogy a denevér a közeliükbe repüljön és a bajukba ragadjon.

XIII. FELELGETŐS MONDÓKÁK

Rendszerint ketten mondják, de ha csak egy valaki szó-
rakoztatja vele a többit, akkor a mondókában szereplő
személyek, állatok jellemző hanghordozásához híven
változtat a hangján. A párbeszéd háttérbe szorítja a moz-
gást, ezért a mondókák e csoportjához nem tartoznak
lényegesebb kísérő mozdulatok. Vagy felnőtt mondja a
a szöveget egy, illetve több gyermeknek, vagy pedig
valamelyik gyermek mondja fel pajtásainak.

225. Círóka-maróka (Gunaras – Gunaroš, 1971) [Gy: 837.]

Szövegmondás közben simogatják a kisgyermek arcát.

226. Így szem búza, (Péterréve – Bačko Pet-
kendermag rovo Selo, 1971)

227. Móric, Kikiric, mit (Gombos – Bogojevo, 1971)
ettél?

228. Csárdás kis köcsög (Gombos – Bogojevo, 1971)

229. Egy, kettő, három, (Gombos – Bogojevo, 1971) [Gy: 274x.]
négy (II.)

230. Egy, kettő, három négy (III.) (Tornyos – Tornjoš, 1972.)
231. Ciken-cakon, ciken-cakon (Gombos – Bogojevo, 1971) [Gy: 220x.]
232. Ettyem-pettyem, potty (Ürményháza – Jermenovci, 1972) [Gy: 745x.]
233. Hány az alma? (Mohol – Mol, 1970)
234. Pankó Péter (Budiszava – Budisava, 1973)
235. Mariska és a szarkák (Piros – Rumenka, 1974)
236. Ikker-pikker, forgó tánc (Gombos – Bogojevo, 1971, D. A.)
237. Köles magot válogattam válogattam (Gombos – Bogojevo, 1971)
238. Gólya bácsi, gólya (Tornyos – Tornjoš, 1972) [Gy: 112.]
239. Hogy a kakas? (Orom, 1972)
- A mondóka befejezése után, ha ketten vannak, egyik gyermek körülszaladja társát, ha pedig többen vannak, akkor rendszerint állnak, és ilyenkor a kört szaladja körül a kérdezett, vagyis a kakast áruló.*
240. Hová mégy, te kis nyulacska? (Kúla – Kula, 1971) [Gy: 508.]
241. Egy, kettő, három (IV.) (Oromhegyes – Senčanski Trešnjevac, 1972)
242. Egy-kettő, három, négy (IV.) (Budiszava – Budisava, 1973) [Gy: 200x., 201x.]
243. Hol jártál, báránycám? (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.) [Gy: 857., 858., 859., 860., 861., 862., 863., 864., 865., 1085.]

XIV. NYELVTÖRŐK

Olyan szavak, szókapcsolatok, szócsoportok képezik őket, amelyeknek kezdő hangjai azonosak, vagy a szavakban ugyanazok a magánhangzók ismétlődnek. Állhatnak olyan kifejezésekből is, amelyeket nehéz egymás után kiejteni, s a gyermekek csak nehézkesen, botlásokkal képesek mondani. Ennélfogva – amellett, hogy tréfálkozásra, szórakozásra szolgálnak – nyelvtani kiejtésbeli szerepük is értékesé teszi e rövid mondókákat, mert a gyermekek többször is elismélik őket, hogy hangzásuknak, értelmüknek megfelelően ejtsék ki a bennük sorakozó szavakat.

244. Mi a neved? (Gombos – Bogojevo, 1971)
245. Cserbe-verbe (Gombos – Bogojevo, 1971)
246. Gyere, Gyuri (Szaján – Saján, 1972)
247. Fazekas a fazekat (Tornyos – Tornjóš, 1972)
248. Kerek keréken (Mohol – Mol, 1973)
249. Csúrte, csúrte, csavarta (Székelykeve – Skorenovac, 1971)
250. Baranyi Béla bement a boltba (Kishegyes – Mali Idoš, 1966)
251. Sárga bögre, görbe bögre (Budiszava - Budisava, 1973)
252. Makai mészáros (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)
253. Kis kaszárnya kellős közepén (Szabadka – Subotica, 1968, H. E.)
254. Komámuram, a kapudban (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)

255. Gyönyörű, gömbölyű (Oromhegyes – Sencanski Trešnjevac, 1972)
256. Balog Bagi kapuján (Gunaras – Gunaroš, 1971)
257. Kedden kedvem kerekedett (Gombos – Bogojevo, 1971)
258. Öt török (Mohol – Mol, 1973)

XV. SZÁMOLÓSDIK

Mindegyik ilyen mondóka valamilyen számokkal kapcsolatos és velük rímelő szót, szó szerkezetet tartalmaz, s a tréfalkozás, a szórakoztatás mellett néha gondolkodásra is készíti a gyermekeket. Rendszerint a felnőttek, illetve az idősebb gyermekek mondják el őket a fiatalabbaknak. Tulajdonképpen a lehető legegyszerűbb módon, játszva vezetik be a gyermekeket a számok világába, a könnyebb számtani feladatok megfejtésébe.

259. Gombkiszámoló (Kishegyes – Mali Idoš, 1974, D. I.)

A szövegmondó a többiek rubájának, blúzának gombjain végzi a számolást. Számok helyett azonban szavakat sorol fel, minden gombrára egy szó esik, s az utolsó gombrára jutó szó lesz a tulajdonos csúfneve.

260. Számoljunk tízig! (Székelykeve – Skorenovac, 1967)
261. Tréfás számoló (Kishegyes – Mali Idoš, 1973, D. I.)
262. Egytől tizenháromig (Piros – Rumenka, 1974, Sz. J.) [Gy: 32]
263. Egytől tizenötig (Mohol – Mol, 1973)

264. Vágok, vágok fát (Orom, 1972) [Gy: 1079.)
 265. Szerbusz, tíz! (Szabadka – Subotica,
 1968, H. I.)

XVI. MONDÓKÁK A NAPHOZ, A HOLDHOZ ÉS AZ ESŐHÖZ

A Nap csalogatására, az eső hívogatására mondják őket, valamint a Hold megjelenésekor. Hangosan, kiabálva kell mondani a szöveget, mert csak így lesz hatása. Rendszerint többen mondják egyszerre, s mindegyik mondókához jellegzetes mozdulatok kapcsolódnak.

266. Süss fel, Nap! (I.) (Piros – Rumenka, 1974,
 Sz. J.)
 267. Süss fel, Nap! (II.) (Gunaras – Gunaroš,
 1971) [Gy: 361., 362.,
 363., 364., 365., 366., 367.]

A gyermekek az égre nézve kezüket felemelik, és így mondják a szöveget.

268. Újhold, újhold (Szabadka – Subotica,
 1968, H. E.)

Újholdkor a gyermekek kifordítják vagy csak rázzák a zsebeiket, és a hold felé fordulva mondják a szöveget.

269. Holdacska, Holdacs- (Oromhegyes – Senčanski
 ka Trešnjevac, 1972)

A gyermekek a holdra nézve – esetleg felemelt kézzel – mondják a szöveget.

270. Ess, eső, ess! (Tornyos – Tornjoš,
 1972) [Gy: 149.]

Hosszú szárazság után szokás mondani. Ha végre megered az eső, a gyermekek kiállnak az udvarra vagy a mezőre, általában a lányok mondják el a mondókat, mert hosszabb haj is kell hozzá. Közben a hajukat az ég felé emelgetik.

XVII. ALKALMI MONDÓKÁK

Rendszerint sajátos alkalomkor, vagy pedig valamilyen cselekvés közben mondogatják, hogy eltereljék a gyermek figyelmét a nem éppen kedvére való evéstől, tornától stb. Egyúttal lendületet, ritmust adnak a szóban forgó cselekménynek. A mondóka tartalma általában összefüggésben áll a kísért cselekvés jellegével, lényegével. Mivel egyik versike sem hosszú, többször is felmondják a kisebbeknek.

271. Tapsi, tapsi mamának (Piros – Rumenka, 1974,
Sz. J.)

A kisgyermeket ölbe veszik, megfognak a kezét, és a mondóka ütemére tapsoltatnak vele.

272. Ádám, Éva, túrós (Tornyos – Tornjoš,
csusza 1972)

A kisgyermek etetése közben mondják, és az utolsó szónál a teli kiskanalat a szájába dugják.

273. Dagi, dagi háta (Mohol – Mol, 1973)
[Gy: 244.]

A gyermek hátát ütögetve mondják.

274. Cselő, cselő, szök, (Szabadka – Subotica,
szök, szök 1968)

A kisgyermeket lefektetik, s vagy a lábát, vagy a kezét emelgetik szövegmondás közben.

275. Kelj föl, Tütöre (Szabadka – Subotica,
1968, H. E.)
Az alvó gyermek ágya elé állva, addig mondogatják, míg a kicsi fel nem ébred.
276. Egér, egér, kisegér (Gombos – Bogojevo,
1971)
A gyermek megfogja kibullott tejfogát, és háttal a kapunak, vagy a kemencének elmondja a versikét, majd a fogát hátradobja a feje felett.
277. Lopó, lopó, loptató (Kishegyes – Mali Idoš,
1970, D. I.)
A lopót csúfolják ezzel a mondókával, ha összetalálkoznak vele.
278. Kelep, kelep, fúzva (Tornyos – Tornjoš,
1972) [Gy: 766., 770., 774.]
Fűzfásíp készítése közben mondogatják ezt a szöveget, hogy a síp jó legyen, szépen szóljon.
279. Lege, lege, legelő (Gombos – Bogojevo,
1971)
Versenyfutás közben kiabálják.
280. Disznót öltek itt (Gombos – Bogojevo,
1971)
Disznóöléskor vacsora közben bemennek a házba a szomszéd gyermekek vagy a mókázó felnőttek, és elmondják a versikét, hogy ők is részesüljenek a finom falatokból.
281. A hét napjai (Szabadka – Subotica,
1968, H. E.)
A mondókával a hét napjainak a nevére tanítják a kicsinyeket.